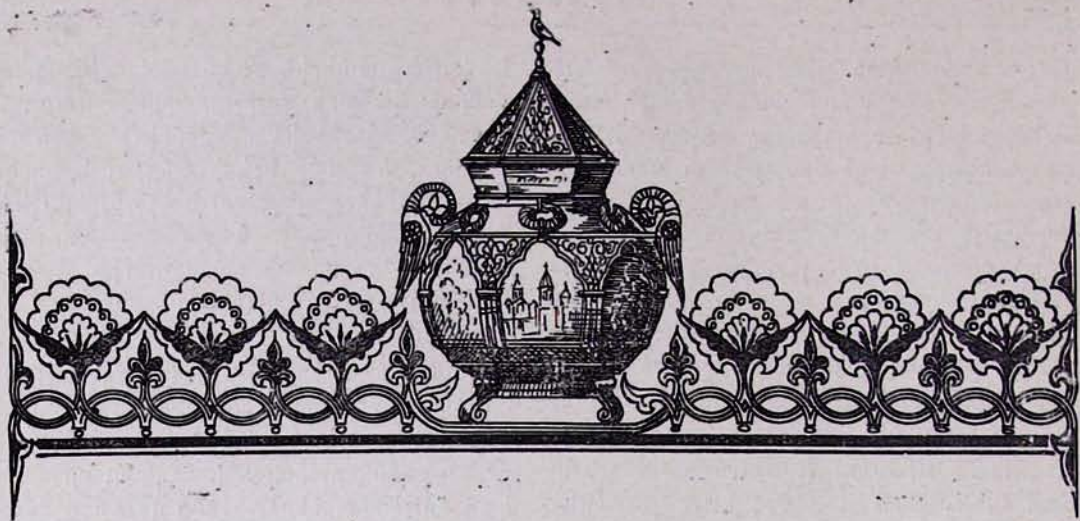

ՍՍՀԱԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԵՐ-ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՍՐԲԱԼՈՒՅՍ ՄԵՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹՅՈՒՆԸ*

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը, ուր դարերով օրհնվել է Մեռոնը, հայ հավատքի համար հանդիսացել է ազգային-եկեղեցական վերնատունը, ուր հավաքվել է հայ հավատացյալ ժողովուրդը իր պատմության մոռյալ օրերին, ընդունելու «զօրացուցիչ, աստուածացուցիչ, միշտ ընդունող, սրբող» Ս. Հոգու շնորհաբաշխությունը: «Առջիք զօրութիւն ի հասանել Հոգւոյն Սրբոյ ի վերայ ձեր»:

Սրբալույս Մեռոնի վաթսայի առաջ իրար են հանդիպել մեր պապերի, մեր նահատակների, մեր հայրապետների հոգիները, մեր անցյալն ու ներկան իրար են գրկել, իրարմով ամբողջանալու, զորանալու և բարձրանալու համար: Սրբալույս Մեռոնի կաթսան հայ հավատացյալ և հայրենասեր ժողովրդի մեռուաբույր սիրուն է, ուր հայ հավատքն ու հոգին, հայ կյանքը ընդհանրապես, օրհնվում, շատանում է և իբր մասունք բաշխվում բոլոր ժամանակների հայության:

Առաջին անգամ Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի այս պատմական կամարների տակ, հայ հավատացյալ ժողովրդի ներկայության Սրբալույս Մեռոն է օրհնել մեր հավատքի հայր Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը, և ամեն անգամ, երբ նոր Մեռոն օրհնելու համար հին Մեռոն ենք խառնում, հետն անցնում է Ս. Լուսավորչի

օրհնած Մեռոնի խմորը նորին և այսպես, Սրբալույս Մեռոնը կապում է հայի ներկան հեռավոր անցյալի հետ: «Եւ իբրեւ իջանէին մարդիկն ամենայն և թագսւորն ի մկրտութիւն անդր ի ջուրն Եփրատ գետոյ... իւղն օծութեան զոր արկանէր Գրիգոր ի վերայ մարդկանն, շրջան առեալ ի մէջ գետոյն՝ շուրջ զմարդկամբն խաղայր... և քրիստոսեան դրոշման առհասարակ ընծայեցուցանէր զամենեանս լինել ամենեցուն Հոգւովն Սրբով» (Ազաթանգեղոս):

Մենք դժբախտաբար պատմական մանրամասն տեղեկություններ չունենք այն մասին, թե Ս. Լուսավորիչը ե՞րբ և ի՞նչպես է օրհնել առաջին անգամ Սրբալույս Մեռոն՝ Մայր Աթոռում: Սակայն մի բան պարզ է, որ գոնե 7-րդ դարի սկզբին, Ս. Մեռոնի օրհնությունը կատարվում էր նույն ձևով ինչպես այսօր: «Եւ զազործաց արուեստ»ի համաձայն, արդեն նախօրոք պատրաստվում էր ռոմբիկան իւղը, ամբողջ գիշերներ կատարվում էր հսկում, աղոթք, և ապա Հայրապետը մեծահանդես շքով օրհնում էր Սրբալույս Մեռոնը, իսկ եպիսկոպոսներն ու քահանաները, տարին մի անգամ, Հայրապետից ստանում էին Սրբալույս Մեռոնը Ավագ հինգշաբթի օրը՝ սեղան, եկեղեցի, խաչ օրհնելու և մկրտածին դրոշմելու համար («Մահմանք Յովհաննու Իմաստասիրի»):

* Երբօրեակված ամսագրի 1955 թվականի № VII-ից:

Ս. Էջմիածնից Եկեղեցականարար ջուր և մշտա-հոս աղբյուր է բխում, այսինքն Ս. Հոգու բազմապարզ և շնորհքը, որ Աստվածագործ Մեռոնի միջոցով բաշխվում է բոլոր եկեղեցիներին, և հավատացյալների հոգիները նրանով ոռոգված՝ պարարտանում և պտուղ են տալիս...: Ամեն օրենք, ամեն կարգ ու շնորհաբաշխություն, ամեն հոգեղեն քարոզ և վարդապետություն բխում է Էջմիածնից, այս Ս. Աթոռից, ինչպես աղբյուրից և ապա տա-րածվում, բաշխվում բոլոր եկեղեցիներին և եկեղեցականներին՝ Քահանայապետի ձեռքով, որ բոլորի գագաթն է և Աստվածագործ Սրբարար Մեռոնի շնորհքով...: Ինչպես որ մարմնավոր այգիներն ու պարտեզները ինչ որ տնեն և առաջ են բերում՝ ջրով ոռոգվելուց է, այնպես էլ բոլոր եկեղեցիներն ինչ որ ու-նեն և առաջացնում են՝ Ս. Մեռոնի ոռոգման շնորհիվ է, որ Ս. Էջմիածնից է բխում» (Սի-մեոն կաթողիկոս):

Սրբալույս մեռոնի օրհնությունը ընդհան-րապես կատարվում է ազգային-եկեղեցա-կան մեծ տոներին՝ Համբարձման, Հոգեգա-լըստյան, Ս. Էջմիածնի, Խաչի տոներին, և 7 տարին մի անգամ, նայած պահանջներին և կարիքներին: Այսպես, վերջին ժամանակ, երջանկահիշատակ Գևորգ Դ. Հայրապետը Ս. Մեռոն է օրհնել 1868, 1872, 1878, 1882 թվականներին, Մակար Կաթողիկոսը՝ 1886 և 1890 թվականներին, Խրիմյան Հայրիկը՝ 1897 և 1903 թվականներին: Վերջին Մեռոն-օրհնությունը կատարվել է 1926 թվականին Գևորգ Ե. օրով:

Քսանինը տարի է, ինչ Ս. Էջմիածնում տեղի չի ունեցել Սրբալույս Մեռոնի օր-հնությունը, որի հետևանքով հայ հավատաց-յալ ժողովուրդը զրկվել է հոգեկան բարձր մխիթարությունից:

Ուստի պետք է սպասել, որ առաջիկա Մեռոնօրհնությունը լինի ավելի քան երեք մեծահանգես, հոգեպարար, որի նմանը չկա հայ մարդու համար ո՛չ մի տեղ և ո՛չ մի առթիվ: Ու այդ մեծագույն ու խորհրդավոր հանգեսը դիտելու համար Մայր Աթոռ կփո-թա արտասահմանից և հայրենի երկրի հե-ռավոր ու մերձավոր դադութներից ուխտա-վորների շտեմնված մի բազմություն:

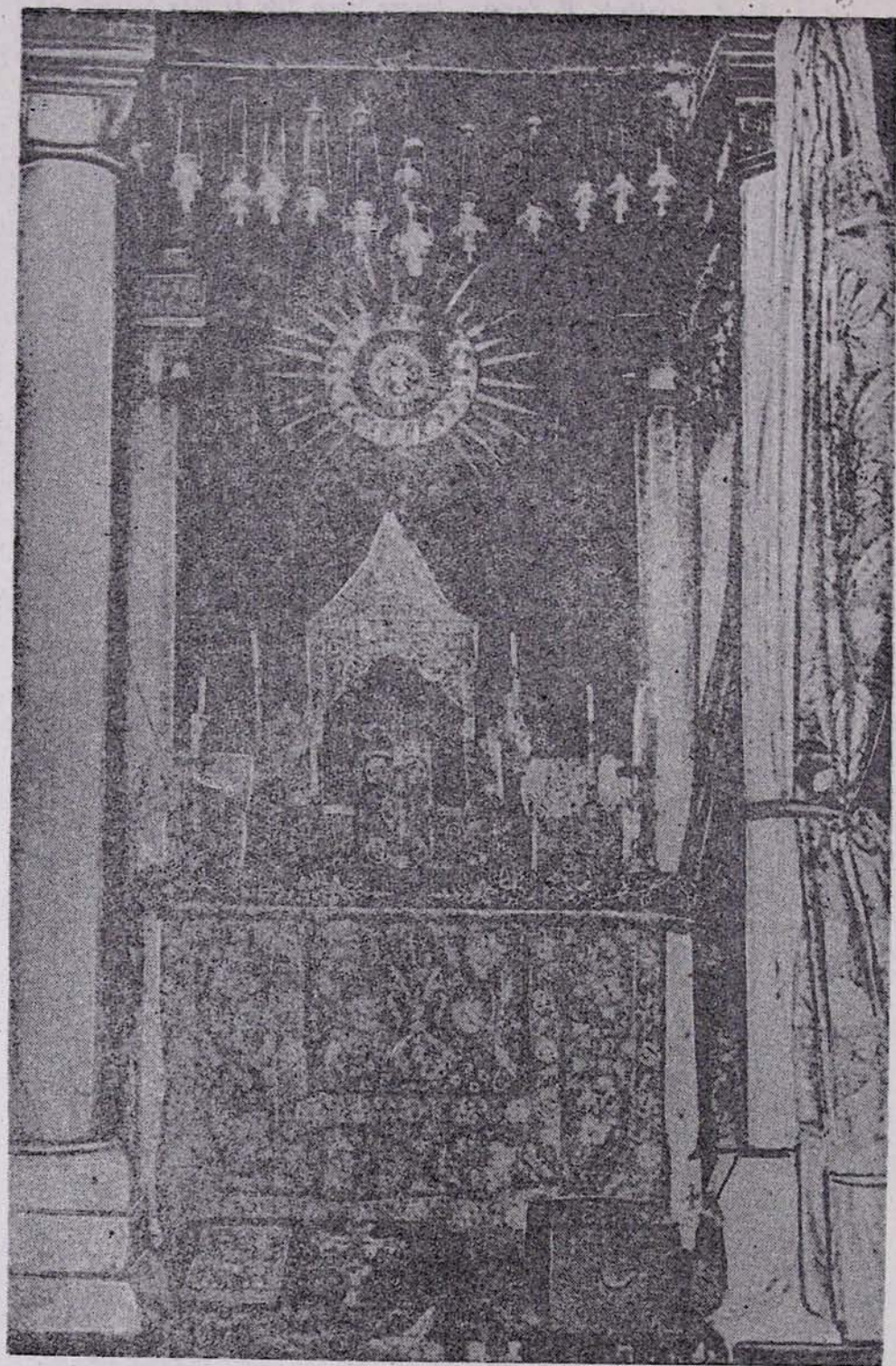
Հոգեկան բավարարություն տալու համար այն հավատացյալներին, որոնք զանազան պատճառներով չպիտի կարենան ներկա լի-նել Սրբալույս Մեռոնի օրհնության հոգե-պարար հանդեսին, մենք պիտի ջանանք այս-տեղ խոսել Սրբալույս Մեռոնի պատրա-րություն կարգի մասին:

Մեր եկեղեցու Մեռոնօրհնության այժմյան կարգը շատ հին է: Մեզ հասած մի շարք հին ձեռագիր մաշտոցների մեջ (13-րդ դար), գրեթե նույնությամբ առաջ են բերված բո-լոր խրատներն ու ընթերցվածները, ինչ որ 1876 թվականի Ս. Էջմիածնում տպված մաշտոցումն է:

Այդ ձեռագրերում կա Մեռոնօրհնության ժամանակ դորձածված նյութերի ցանկը, որոնք խառնվում են ձեռքնու յուղի հետ Ս. Մեռոն պատրաստելիս:

Ահա այդ նյութերի ցանկը.

1. Բալասան հրեական կամ եգիպտական Ի (20) տրամ
2. Հար բալասան Ժ (10) »
3. Մեխակ (ղարանֆիլ) Ժ (10) »
4. Հնդկական ընկուղ (ճավուլ Բուա) Ժ (10) »
5. Խնկեղեղ (ղասաբ դարի) Ժ (10) »
6. Նարդոս հնդկական (ամբուլ հինգի) Ժ (10) »
7. Պղպեղ Զավաի (քաբաբի) Ժ (10) »
8. Շամբա լեղակ կամ սամիթ հունական (բասբասս ուրումի) Ժ (10) »
9. Մատաբատրոն (Սադեշ հինգի) Ի (20) »
10. Կինամոն (գարլին) Ժ (10) »
11. Խունկ Ժ (10) »
12. Հիլ կամ զրդիման Ժ (20) »
13. Ստորաքս կամ բուխուր մերին Ժ (10) »
14. Սորյակ հլատ (չավիլ հինգի) Ժ (10) »
15. Սանդալ սպիտակ կամ սանդալ ապենար Ի (20) »
16. Զուր համիկի և այլ ծաղկանց Ի (20) »
17. Քրքում (զաֆրան կամ սաֆրան) Ի (20) »
18. Մարտակուլ (մերզենգուլ) Ի (20) »
19. Մահլար (քրքումի մի տեսակ) Ժ (10) »
20. Վաղամեռուկ (Իթխիթ Մեկկա) Ի (20) »
21. Կիպարիս (այլույտ քուհի) Ժ (10) »
22. Ասարիոն (էլարուն) Ժ (10) »
23. Զրվարդ կամ բլրուկ վարդ (յաբանի գյուլ) Խ (40) »
24. Երիցուկ (բաբունաշ) Խ (40) »
25. Մանուշակ Ժ (120) »
26. Ցուլիֆար կամ նունուֆար Ժ (120) »
27. Նարնջի ծաղիկ Խ (40) »
28. Պղպեղ սպիտակ (ֆլիֆուլ) Ժ (10) »
29. Վալրի կակաչի կամ կասիլ տերև Խ (40) »
30. Մրտենու տերև Խ (40) »
31. Նարգիլ (նեբդիլ, որ է նրջես) Խ (40) »
32. Պտուղ դափնվո (հաբ-բլ-դաբ) Ի (20) »
33. Նյուման, որ է կաուլի ծաղիկ—ըստ բավականին Ժ (10) տրամ
34. Լատեն Ժ (10) »
35. Կուճապղպեղ (զենջեֆիլ) Ժ (10) »
36. Մազդաբի (սազըզ) Ի (20) »
37. Ցուտ, որ է ծխանելիք Ի (20) »
38. Բալասան, որ է հեղուկ (բելեսենկ) Ժ (120) »

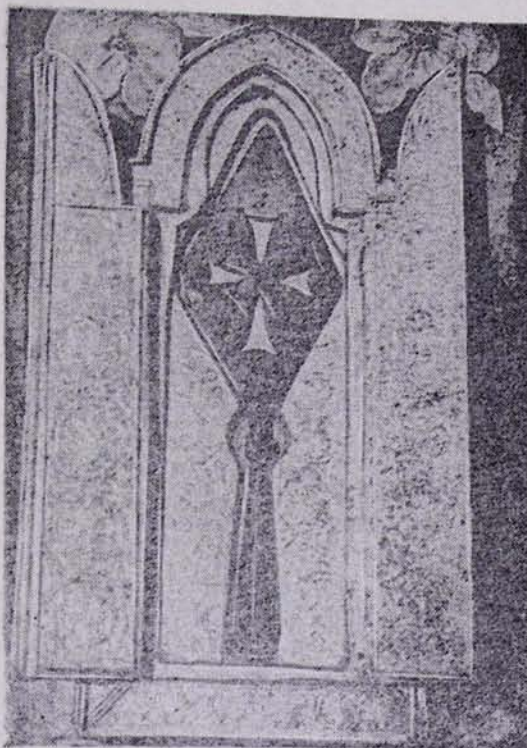
ԻԶՄԱՆ Ս. ՍԵՂԱՆԸ

39. Ամբար	Ն (5)	»
40. Մուշկ	Ն (5)	»
41. Մմբուլ խաթայի	Ժ (10)	»
42. Արմատ մանուշակի (մանավելի քյոթ)	Ժ (10)	»
43. Մատուտակ, հոռոմ խոնկ, որ է միա	Ժ (10)	»
44. Նարնջի ծաղկի ջուր	Ի (20)	»
45. Վարդի ջուր	Մ (50)	»
46. Օշոռի ծաղկի	Խ (40)	»

Այս նյութերը՝ անուշահոտ խնկեղեններ, ծաղիկներ, անուշահոտ բույսերի արմատներ, ծաղկաջրեր, յուղային հյութեր և տերեւներ են։ Բացարձակ անհրաժեշտություն չէ անշուշտ այս բոլոր նյութերի գործածությունը Մեռնորհների ժամանակ։ Սրանց մեջ կան երկրորդական կարևորություններ նյութեր, որոնք ժամանակի ընթացքում կամ ավելացել են և կամ պակասել։

Ինչպես միշտ, այս անգամ ևս Սրբալույս Մեռնի ծաղիկները, արմատներն ու անուշահոտ յուղերը տրամադրել է Իրանա-Հնդկաստանի թեմը իր նախկին առաջնորդի միջոցով, իսկ կարևոր ձիթալտղի յուղը նվիրաբերել է Հունաստանից հավատացյալ Ա. Ա. Գալիաքյանը։

Սրբալույս Մեռնի պատրաստության մեջ ամենակարևոր տարրը, թե՛ մեր և թե՛ մյուս եկեղեցիների համար, բալասանն է — փշատանման մի ծառի կեղևի տակից ծորող անուշահոտ հեղուկ, որը առաջ բերվում էր Ս. Երկրից՝ Պաղեստինից, իսկ վերջերս՝ Հնդկաստանից, որովհետև այստեղից բերվածը ավելի անուշաբույր է։ Բալասանը պահանջում է մասնավոր պատրաստություն։ Առաջուկ կտավատի մաքուր ձեթի մեջ լուծում են այն և մի փոքր կաթսայում էլ՝ ձիթենու մաքուր յուղը, եռացնում են առանձին-առանձին, և ապա տաք-տաք երկուսը իրար խառնում որ զանգվեն, և առանձին պահում մինչև Մեռնորհների շաբաթը։ Մյուս նյութերից կոշտերն էլ լավ ծեծում, մանրացնում են և մաղում, ապա վերցնում են չափավոր մի կաթսա, ներսից խմորով ծեփում, մեջը ձիթենու յուղ և գինի լցնում, հետո բոլոր պատրաստած նյութերը, բացի բալասանից, լցնում կաթսայի մեջ, կաթսայի բերանը ծածկում և եփում, եռ գալուց հետո կրակը պակասեցնում են, և 2 օր շարունակ եփում են մաղմաղ կրակի վրա, երբեմն խառնելով, որ չկպչի տակից։ Ապա վերցնում են և երկու օր թողնում, որ մի լավ պարզի։ Ապա մաքուր կտավներով քամում և մասնավոր անոթների մեջ պահում մինչև Մեռնորհների շաբաթը։ Այս բոլորը կատարվում է Հայրապետի հրամանով, Մայր Աթո-

Ս. Կեղարդը

նի ավագ լուսարարի և իր օգնականների միջոցով։

Մահամանված օրից քառասուն օր առաջ, Ս. Մեռնի կաթսան, ձիթենու մաքուր յուղով լի, դրվում է Մայր Տաճարի Ավագ Սեղանի վրա, խաչածալ կափարիչով և 7 շաբ ծածկոցով ծածկած։ 40 օր շարունակ երեկոյան ժամերգությունից հետո պաշտոն է կատարվում շարականներով, քարոզ-աղոթքներով, ընթերցվածներով։ Մեռնորհների նախատոնակին՝ գիշերը հսկում է կատարվում։

Հետևյալ օրը լինում է Մեռնորհների հանդիսավոր շնորհարարությունը։

Պատարագին է լինում Վեհափառ Հայրապետը, որը Վեհարանում զգեստավորվում է հայրապետական շքով և աստիճանով, ինչպես նաև 12 եպիսկոպոսները զգեստավորվում են ըստ պատշաճի Վեհարանում։ Այդտեղ են հավաքվում նաև սարկավագները, դպիրները, կերոնակիրները, քոչակիրները, ողջ եկեղեցական թափորը, որը կմասնակցի Ս. Մեռնորհների շաբաթի և սուրբ պատարագին։

Միաբանությունը և ամբողջ հոգևորականությունը, շուրջառազգեստ, երկշար կանգնում են Վեհարանի դարբասի մոտ, ընդառաջելու Վեհափառ Հայրապետին։

Վեհափառ Հայրապետի ձեռքին լինում է խաչ և գավազան, իսկ 12 եպիսկոպոսները երկշարք, 6-ը Վեհի աջ կողմից, իսկ 6-ը՝ ձախ կողմից վերցնում են մասունքներ:

Թափորը շարժվում է առաջ Վեհարանից դեպի Մայր Տաճար, այս կերպ:

1. Առջևից գնում են խաչվառակիրները, կերոնակիրները, խաչակիրները, ապա դպիրները:

2. Կարմրազգեստ երկու շաթիրներ (բարապաններ) իրենց գավազաններով:

3. Երկու վարդապետներ տանում են հայրապետական խաչը և գավազանը:

4. Միաբանությունը և հոգևորականությունը՝ շուրջառազգեստ:

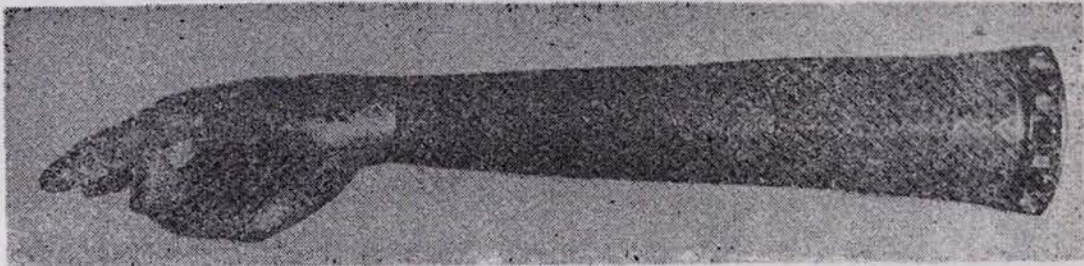
5. Վեհափառի աջ կողմից գնացող եպիսկոպոսների ձեռքին լինում են Ս. Ավետարան, Ս. Մեռոնի նյութերի անոթը, Ս. Արիստակես հայրապետի աջը, Ս. Հակոբ Մծրնա

ապա 12 եպիսկոպոսների առաջնորդությամբ բարձրանում է բեմը: Սկսվում է հայրապետական մեծաշուք պատարագը:

Սուրբ պատարագի ժամանակ երեք եպիսկոպոսները սպասարկում են Վեհափառին կարգով, մեկը կարդում է Ավետարանը, մյուսը՝ ասում է «Հավատամք»ը, իսկ երրորդը վերաբերում է անում:

Ըստ հնավանդ սովորության՝ Մայր Տաճարի հյուսիսային խորանում՝ Ս. Ստեփանոսի սեղանի վրա պատրաստվում է Ս. Հաղորդության ընծայից սկիհը, հին Մեռոնը և նոր Մեռոնի պատրաստած նյութերը:

Երկու եպիսկոպոս իրենց ձեռքը վերցնելով հին Մեռոնի անոթը և նոր Մեռոնի նյութը շարժվում են առաջ. դրանց հետևից վերաբերում անող եպիսկոպոսը, սկիհը ձեռքին, քրոջակիրներին, կերոնակիրներին և բուր-

Ս. Թաղեոս առաքյալի աջը

հայրապետի աջը, Ս. Գրիգոր Լուսավորչի աջը և Կենաց փայտը:

Ձախ կողմից եպիսկոպոսները տանում են բալասանի անոթը, հին Մեռոն մեռոնադավնիով, Ս. Հակոբ Ալփյայի աջը, Ս. Թովմաս առաքյալի աջը, Ս. Թաղեոս առաքյալի աջը և Ս. Գեղարդը:

6. Վեհարանից դուրս գալով, Վեհափառ Հայրապետը մտնում է ամպհովանու տակ, որը տանում են չորս պատվավոր մարդիկ (հին ժամանակներում՝ իշխանները): Երկու բուրվառակիր վարդապետներ խնկարկում են Վեհին, մինչ քրոջակիր չորս սարկավազներ շարժում են քրոջները: Հայրապետի առջևից տանում են հայրապետական քողը: Վեհափառ Հայրապետի հետևից գնում են լուսարարապետը, գավազանակիրները (ասայակիրները) և երկու քղանցքակիր վարդապետներ:

7. «Նորհուրդ խորին» շարականի երգեցողությամբ և Մայր Տաճարի զանգերի զանգահարությամբ թափորը մտնում է Տաճար: Ավագ Ս. Սեղանի առաջ Վեհափառ Հայրապետը լվացման կարգն է կատարում, և

վառակիր սարկավազների խնկարկությամբ շարժվում են դեպի Հովհաննու Մկրտչի սեղանը և այնտեղից դեպի ավագ սեղանը:

Մեռոնի անոթները դրվում են հատկապես դրանց համար պատրաստված սեղանի վրա և սկիհը ընծայաբերվում է Վեհափառ Հայրապետին:

Միշտ էլ Տաճարում խոնված բազմության միջով անհնարին է լինում այս ձևով կատարել կարգը, դրա համար էլ վերջերս սովորություն է դարձել, հին Ս. Մեռոնը և նոր պատրաստված նյութերը, այլ սրբությունների հետ, նախապես թափորով բերել Վեհարանից և դնել Ավագ Սեղանի վրա, դրանց համար հատուկ պատրաստված սեղանի վրա, իսկ վերաբերումը կատարել Ս. Սեղանի վրա:

Պատարագը նույն հանդիսությամբ և հոգեպարար վեհությամբ շարունակվում է մինչև «Ողջոյն»: «Ողջոյն»ի ժամանակ Վեհափառ Ս. Հայրապետը բազմում է բեմում դրված հայրապետական իր ավանդի վրա՝ շրջապատված 12 եպիսկոպոսներով, և ահա սկսվում է Ս. Մեռոնի օրհնության կարգը:

Եպիսկոպոսները կարգով կարդում են սուրբգրական ընթերցվածները, Ավետարանները, իսկ Վեհափառ Հայրապետը՝ Մեռնօրհնության հատուկ աղոթքները:

Գրքերի, Ավետարանների և աղոթքների ընթերցումից հետո, լուսարարապետը բացում է Ս. Մեռնի կաթնալի կափարիչը: Վեհափառ Հայրապետը լցնում է կաթնալի մեջ նախ ծաղիկների նյութերը, ապա բալասանը և վերջում՝ հին Մեռնը, մինչ խումբը երգում է բեմի վրա «Առաքելու Աղանդ» շարականը ու հին Մեռնի ոսկի կաթիլները թափվում են՝ նոր Մեռնի մեջ....

Ապա Հայրապետը առնելով նախ Կենաց Փայտը՝ տյառնագրում է նոր Մեռնը: Նույն ձևով տյառնագրում և խառնում է Մեռնը՝ Աստվածամուխ Ս. Գեղարդով, Ս. Գրիգոր Լուսավորչի աջով, մինչ Մայր Տաճարի կամարների տակ թնդում է հանդիսավոր ու տպավորիչ շեշտերով եպիսկոպոսների «Օրհնեսցի և սրբեսցի» և դպիրների «Ամէն ալելուիա»:

Ապա Վեհափառ Հայրապետը կարդում է Մեռնօրհնության հատուկ աղոթքները, վերջում՝ ավագագույն եպիսկոպոսը՝ Ավետարանը և Վեհափառ Հայրապետի «Պահպանիչ»ով ավարտվում է Ս. Մեռնօրհնությունը: «Ողջուն»ով շարունակվում է նորից սուրբ պատարագը:

Սուրբ պատարագը ավարտվելուց հետո, եպիսկոպոսները մասունքները ձեռքին, ամբողջ եկեղեցական դասը թափոր կազմած նույն հանդիսավոր ձևով, «Որ զշնորհս աստուածային» շարականը երգելով, ուղեկցում է Վեհափառին մինչև Վեհաբանի դարբասը, որտեղ Վեհափառը «Պահպանիչ»ով օրհնում է ժողովրդին և արձակում:

Ս. Մեռնի կաթնալի, շղարշով ծածկված, 7 օր մնում է Ավագ Սեղանի վրա՝ ի համբույր հավատացյալների և ուխտավորների:

Ահա իր ամփոփ գծերի մեջ Ս. Մեռնի շնորհաբաշխության իմաստը և այն հոգեպարար հանդեսի նկարագրությունը:

«Օրհնեք ի Սիրոն է ելցենա»:

Հայ հավատացյալ ժողովրդի համար Ս. էջմիածինը՝ Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու այդ պատմական ու ամենահին կոթողը՝ հանդիսացել է հազարամյակներով իմանալի Սիրոն, որը լույս, ուղղություն, ճանապարհ է ցույց տվել հայ հավատացյալ ժողովրդին նրա պատմության մոռյալ ու ճակատագրական օրերին, և հասցրել այսօրվա խաղաղ նավահանգիստը:

Ս. էջմիածինը հայ ազատատենչ ու լուսաբաղձ հոգու, հայ հավատքի, հայրենասիրության մարմնացումն է եղել, որին նայել, աղոթել, ստեղծագործել, ապրել ու մեռել է հայ հավատացյալ ժողովուրդը: Ահա թե ինչու հայ ժողովուրդը, իր հոգու ամբողջ ջերմությամբ, իր հոգու բոլոր թելերով կապված է մինչև այսօր էլ Ս. էջմիածնի անվան ու խորհրդի հետ:

Դարերի տառապանքներից, ծանր մղձավանջներից հետո, այսօր, հայրենի պետության ազատ սահմաններում, շեն ու պայծառ է հայության Սրբություն Սրբոց Ս. էջմիածինը, «Հայոց Ազդի Աթոռ» և Քրիստոսի հատուկ սիրելին... կենդանի ջրի միակ աղբյուրը և ջրհորը՝ որը ահա բաշխում է բոլոր հայության հոգևոր ոռոգումը, կենդանարար ջուրը՝ Ս. Մեռնը... որ ձեր հոգին ու մարմինը պիտի լուսավորեք (Սիրմեն կաթողիկոս):

Շնորհաբաշխության այս ուրախ օրերին, ողջ հայ հավատացյալ ժողովրդի սրտագին աղոթքն ու ցանկությունն այն է, որ միշտ կանգուն ու պայծառ մնա Մայր Աթոռ Ս. էջմիածինը, որպեսզի հայության հոգում շրջի աստվածային Ս. Հոգին, և Հայ Եկեղեցու խորանների առաջ միշտ պայծառ մնա Լուսավորչի սուրբ կանթեղը՝ որը դարեր շարունակ լույս է տվել Հայոց Աշխարհին:

